

GABRIELA FLOREA

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟ-ΡΟΥΜΑΝΙΚΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ: ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ «ΔΟΥΡΟΥΤΗ»

Οι «έλληνο-ρουμανικές» σχέσεις αποτέλεσαν ένα προσφιλέθ θέμα της ρουμανικής ιστοριογραφίας ήδη από τον 19ο αιώνα. Το ενδιαφέρον των ιστορικών εστιάστηκε στην πνευματική και τη διοικητική δράση προσωπικοτήτων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες με καταγωγή από διάφορα μέρη των Βαλκανίων, κυρίως της Ηπείρου¹. Έμφαση δόθηκε στις μεταβυζαντινές περιόδους και ιδιαίτερα στη φαναριώτικη. Επίσης δημοσιεύθηκαν εμπειριστατωμένες μελέτες για τα «εμπορικά σωματεία των Ελλήνων» στην Τρανσυλβανία για τα έτη κατά οποία η επαρχία αυτή βρισκόταν υπό την αυστριακή διοίκηση². Συνεπώς, η έρευνα των σχέσεων ανάμεσα στην ανεξάρτητη Ελλάδα και τη Ρουμανία παραμένει ελλιπής και

1. Ariadna Camariano- Cioran, «Aides pécuniaires fournies par les pays roumains aux écoles grecques» (I), *Revue des Etudes Sud- Est Européennes (=RESEE)* XVII (1979), σ. 123-151· της ίδιας, *Les Académies princières de Bucarest et de Iassy et leurs professeurs*, Thessaloniki, 1974· της ίδιας, *L' Epire et les pays roumains*, Ιωάννινα 1984. Nestor Camariano, *Atanasios Christopoulos, sa vie, son oeuvre littéraire et ses rapports avec la culture roumaine*, Θεσσαλονίκη, 1981· Gh. Parnuta, «Documents concernant les aides accordés par les pays roumains aux écoles grecques de l'étranger», *RESEE* VII (1969), σ. 647-655· Valentin Al. Georgescu, «Pour mieux connaître l'oeuvre juridique de Michel Photino (Photopoulos)» *RESEE* XII (1974), σ. 33-58.

2. Cornelia Papacostea- Danielopolu, «Organizarea și viața culturală a companiei "grecești" din Brașov (sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea)» (Η οργάνωση και ο πνευματικός βίος της «ελληνικής» εταιρίας Μπρασωβίου (τέλος του 18ου και πρώτο μισό του 19ου αιώνα)», *Comunitățile grecești din România în secolul al XIX-lea (Οι ελληνικές κοινότητες της Ρουμανίας κατά τον 19ο αιώνα)*, Βουκουρέστι, 1996· της ίδιας, «La compagnie "grecque" de Brașov. La lutte pour la conservation des privilèges (1777-1850)», *RESEE* XII (1974), 59-78· Olga Cicanci, *Companiile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636-1746 (Οι ελληνικές εταιρίες της Τρανσυλβανίας και το ευρωπαϊκό εμπόριο κατά το 1636-1746)*, Βουκουρέστι, 1981. Στην Ελλάδα σημαντικές συμβολές στην μελέτη των «ελληνικών» παροικιών της Τρανσυλβανίας προσέφεραν οι ιστορικοί Α. Ε. Karathanassis, *L' Hellénisme en Transylvanie. L'activité culturelle, nationale et religieuse des compagnies commerciales helléniques de Sibiu et de Brașov aux XVIII- XIX siècles*, Θεσσαλονίκη 1989· Despina Tsourka-Papastathi, «A propos des

συνεχίζει να συγκεντρώνει σημαντικό ενδιαφέρον³. Στις προσπάθειες ανασύνθεσης της ιστορίας του 19ου αιώνα προστίθεται ένας αξιόλογος αριθμός φυλλαδίων ή βιβλίων της εποχής, τα οποία σήμερα χρήζουν κριτικής αξιοποίησης. Στην Ελλάδα, παρόλο που η ιστοριογραφία είναι πλούσια σε ό,τι αφορά το παροικιακό φαινόμενο, ο ρουμανικός χώρος δεν έτυχε της ανάλογης προσοχής. Το ενδιαφέρον των Ελλήνων επικεντρώθηκε κυρίως στις διαθήκες των ευεργετών της χώρας⁴.

compagnies grecques de Transylvanie à Sibiu et à Braşov». *Balkan Studies (=BS)* 23 (1982), σ. 421-431· Δέσποινα-Ειρήνη Τσούρκα-Παπαστάθη, *Η ελληνική εμπορική κομπανία του Σιμπίου Τρανσυλβανίας, 1636-1848. Οργάνωση και δίκαιο*. Θεσσαλονίκη 1994.

3. Σχετικά βλ. τις μελέτες: Constantin Velichi. «Les relations roumano-grecques pendant la période 1879-1911», *RESEE* VII (1969), σ. 509-542· του ιδίου. «Les relations roumano-grecques durant la période 1866-1869», *RESEE* VIII (1970), σ. 525-548· Cornelia Papacostea-Danielopolu. «La guerre d'Indépendance de la Roumanie (1877-1878) vue par la presse grecque de Bucarest», *RESEE* XVI (1978), 289-295· της ίδιας, «La vie culturelle de la communauté grecque de Bucarest dans la seconde moitié du XIXe siècle», *RESEE* VII (1969), σ. 311-333· της ίδιας, «La vie culturelle des communautés grecques de Roumanie dans la seconde moitié du XIXe siècle», *RESEE* III (1969), σ. 476-493· της ίδιας, «Une citoyenneté empirique : les statuts des marchands étrangers en Valachie (1829-1859)», *Actes du IIe Colloque International d'Histoire, Economies méditerranéennes- équilibres- inter-communications XIIIe -XIXe siècle*. τόμ. III. Αθήνα, 1986· Α. Ε. Καραθανάσης, «Ο αθηναϊκός τύπος και η ρουμανική ανεξαρτησία με βάση δύο μελέτες του κ. Ι. Dura», *Βαλκανική Βιβλιογραφία*, τόμ. VI (1977), παράρτημα, σ. 133-139· Cristian Filip, *Comunitatea greacă de la Brăila, 1864-1900. (Η ελληνική κοινότητα Βράιλας)*, Βράιλα, 2004· Σταύρος Μάνεσης, «Η Ελληνική Κοινότης Κωνσταντίας Ρουμανίας», *Melanges offerts à Octave et Melpo Merlier à l'occasion du 25e anniversaire de leur arrivée en Grèce*, τόμ. II, Αθήνα 1956· Σπ. Φωκάς, *Οι Έλληνες εις την ποταμοπολοϊαν του Κάτω Δουνάβεως*. Θεσσαλονίκη, 1975· Hélène Belia, «L'instruction aux communautés grecques de Roumanie (1869-78)», *BS*, 16(1), 1975, σ. 5-13· Ελένη Μπελιά, «Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας κατά το διάστημα 1835-1878. Συμβολή στην ιστορία του επί τη βάσει των ελληνικών πηγών», *Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 26(1983), σ. 5-62· Ν. Μοσχόπουλος, «Μια προξενική έκθεση για την ελληνική κοινότητα της Βράιλας (1914). Έντονη η παρουσία των επτανησίων», *Δωδώνη ΚΘ*, 2000, σ. 11-29· Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, «Οι ελληνικοί σύλλογοι στη Ρουμανία κατά τον 19ο αιώνα. Συμβολή στη μελέτη της ανάπτυξης του συλλογικού φαινομένου στον παροικιακό ελληνισμό», *Γ' συνέδριο Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών σπουδών*, Βουκουρέστι, 2-6 Ιουνίου 2006· του ιδίου, υπό δημοσίευση άρθρο στο περιοδικό *Μνήμων*. «Σύσταση και οργάνωση ελληνικών κοινοτήτων στη Ρουμανία. η περίπτωση του Τζιουρτζιου και της Τούλτσεας (2ο μισό του 19ου αιώνα)».

4. Α. Ε. Καραθανάσης, «Ο θεσσαλονικεύς έμπορος Χριστόφορος Εμμανουήλ Σαλόνσκι ή Μόσκος και η διαθήκη του (Βουκουρέστι 1853)», *Βαλκανική Βιβλιογραφία*, τόμ. V

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να παρουσιάσουμε τη διπλωματική ένταση ανάμεσα στις κυβερνήσεις της Ρουμανίας και της Ελλάδας, που προκάλεσε το ζήτημα διευθέτησης της κληρονομιάς του ηπειρωτικής καταγωγής γιατρού Σάρου. Ουσιαστικά πρόκειται για την άρνηση της ρουμανικής κυβέρνησης να αναγνωρίσει τις δεσμεύσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που συσχετιζόνταν με την προξενική δικαιοδοσία, καθώς και με την ύπαρξη των λεγόμενων «προστατευόμενων».

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία από πολύ παλιά είχε προβεί σε παραχωρήσεις υπέρ διάφορων ισχυρών χριστιανικών ευρωπαϊκών κρατών. Επρόκειτο για τις περίφημες Διομολογήσεις. Μία διάσταση των Διομολογήσεων αποτέλεσε η «προξενική δικαιοδοσία» ή «ετεροδικία». Η ετεροδικία έθετε τους ξένους της Τουρκίας υπό τη δικαιοδοσία του κράτους, του οποίου ήταν υπήκοοι. Με την παραχώρηση αυτή οι Χριστιανοί ηγέτες είχαν τη δυνατότητα να προστατεύουν τα συμφέροντα των υπηκόων τους, που ζούσαν σε μια ξένη αυτοκρατορία οργανωμένη βάσει θρησκευτικών διακρίσεων, όπου το Ισλάμ ήταν το κυρίαρχο θρήσκευμα. Η ετεροδικία είχε μονόπλευρο και όχι αμοιβαίο χαρακτήρα. Εφαρμοζόταν δηλ. αποκλειστικά στην «Τουρκία»⁵. Σταδιακά ο θεσμός γνώρισε καταχρήσεις, επειδή πολλές φορές στην κατηγορία των ξένων υπηκόων εντάχθηκαν και εγχώριοι πληθυσμοί - υπήκοοι του σουλτάνου, οι οποίοι ήταν γνωστοί στην εποχή τους ως «προστατευόμενοι»⁶. Με το πέρασμα του χρόνου και την εξασθένηση της οικονομικής και πολιτικής ισχύος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα μετά από το τέλος του 18ου αιώνα, ο αριθμός των εγχώριων πληθυσμών με «διπλή υπηκοότητα» αυξήθηκε ιλιγγιωδώς. Αρχικά η ετεροδικία ήταν περιστασιακή παραχώρηση των

(1976). παράρτημα, Θεσσαλονίκη 1979. Επίσης, Στ. Ι. Παπαδόπουλος, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του Ελληνισμού της Μακεδονίας κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη, 1970· Κ. Π. Ζαβιτσιάνος, *Αρχεία εθνικών ευεργετών*, 5 τόμοι, Αθήνα 1929-1930.

5. Για παράδειγμα, ένας Γάλλος στην Τουρκία υπαγόταν στη γαλλική νομοθεσία, ενώ ένας Τούρκος στη Γαλλία υπαγόταν στη γαλλική. Βλ. Donald Quataert, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: οι τελευταίοι αιώνες 1700-1922*, μετάφραση: Μαρίνος Σαρηγιάννης, Αθήνα 2005, σ. 138. Επίσης, I.C. Filitti, *Romania față de capitulațiile Turciei (Η Ρουμανία απέναντι στις Διομολογήσεις της Τουρκίας)*, Βουκουρέστι 1915, σ. 128.

6. Π. Μ. Κοντογιάννης, *Οι προστατευόμενοι*, Αθήνα 1917, σ. 19-20. Επίσης, I. C. Filitti, *ό.π.*, σ. 135 και 137.

σουλτάνων. Όμως, τον 19ο αιώνα κατέστη ένα μόνιμο δικαίωμα όχι μόνο των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και μικρών κρατών όπως η Ελλάδα.

Τον 18ο αιώνα ο θεσμός των προστατευόμενων εντοπίζεται σε μεγάλη κλίμακα τόσο στη Βλαχία όσο και στη Μολδαβία⁷, επαρχίες που είχαν υποκύψει στην οθωμανική κυριαρχία από τον 15ο αιώνα. Με τη σφυρηλάτηση της εθνικής-ρουμανικής συνείδησης, ιδιαίτερα μετά το 1858, το ρουμανικό κράτος καταβάλλει προσπάθειες να οργανωθεί ακολουθώντας τα δυτικά πρότυπα⁸. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η πολιτική των Ρουμάνων να ελαχιστοποιούν τις οικονομικο-κοινωνικές συνέπειες των Διομολογήσεων, οι οποίες εφαρμόζονταν και στη χώρα τους⁹.

Το επεισόδιο «Δουρούτη» αποτελεί ένα τεκμήριο για τη μεταβατική περίοδο, στην οποία βρισκόταν η Ρουμανία ως προς την εκπλήρωση της πολιτικής της που αφορούσε την αναγνώριση της πλήρους χειραφέτησής της. Επιπλέον, πρόκειται για ένα στιγμιότυπο της εξέλιξης των ελληνο-ρουμανικών σχέσεων μετά από την απόκτηση της υπό όρους ανεξαρτησίας της Ρουμανίας (1878-1880).

Το 1886 οι Ρουμάνοι θεώρησαν ότι με τη λήξη της αυστρο-ουγγρο-ρουμανικής εμπορικής σύμβασης¹⁰ δεν ήταν πλέον δεσμευμένοι να αναγνωρίσουν με οποιοδήποτε τρόπο τις επιπτώσεις των Διομολογήσεων στη χώρα. Έτσι, η Ρουμανία άρχισε να διεξάγει πιο αυστηρά τον έλεγχο της υπηκοότητας¹¹ των κατοίκων της χώρας με σκοπό τον ακριβή καθο-

7. Ό.π., σ. 18. Επίσης, Francis Rey, *La protection diplomatique et consulaire dans les échelles du Levant et de Barbarie*. Παρίσι 1899, σ. 263. Σημειωτέον ότι οι δύο αυτές επαρχίες το 1859 ενώθηκαν υπό την ονομασία «Ρουμανία».

8. Βλ. ενδεικτικά την κατάργηση των προνομίων των βογιάρων σύμφωνα με το άρθρο 46 της Σύμβασης των Παρισίων στο Edward Herstlet, *The map of Europe by treaty. Showing the various political and territorial changes which have taken place since the general peace of 1814. With numerous Maps and Notes*. Westmead, Farnborough Hants, 1969 (Λονδίνο 1875), τόμ. 2, σ. 1343.

9. I. C. Filitti, ό.π., σ. 130.

10. Επίκειται μια μελέτη για τους όρους με χαρακτήρα εγκατάστασης της αυστρο-ουγγρο-ρουμανικής σύμβασης που υπογράφηκε το 1875 και ένα χρόνο αργότερα τέθηκε σε ισχύ για μια δεκαετία (βλ. άρθρο 31 της σύμβασης). Το κείμενο της σύμβασης δημοσιεύθηκε και στο G. Fr. Martens (Charles Samwer & Jules Hopf), *Nouveau recueil général de traités et autres actes relatifs aux rapports de droit international. Continuation du grand recueil de G. Fr. Martens*, Nendeln/Lichtenstein- Νέα Υόρκη 1967 (Γοττίγγη 1878), 2η σειρά, τόμ. 2, σ. 371- 391.

11. ή «της αληθινής ξένης προστασίας» («adevărata suditență străină»). Βλ. Arhiva Ministerului de Externe al României = AMAER (Ιστορικά Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικού).

ρισμό τόσο των δικαιωμάτων τους, όσο και των αρμοδιοτήτων της προξενικής αρχής στην οποία υπάγονταν. Η υπηκοότητα του ιατρού Σάρου ήταν ένα παράδειγμα αυτής της πολιτικής του Βουκουρεστίου. Ο Σάρος, κάτοικος της Ρουμανίας, πέθανε στις 6/18 Απριλίου 1887. Την επομένη, η Ελληνική Πρεσβεία ανακοίνωσε στο Ρουμάνικο Υπουργείο Εξωτερικών ότι, επειδή ο Σάρος ήταν Έλληνας υπήκοος, εξουσιοδοτεί τον διερμηνέα της Πρεσβείας Γκιώνη να σφραγίσει τα κινητά του αγαθά. Η Ελληνική Πρεσβεία πληροφορούσε επίσης το Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, ότι ο Έλληνας υπήκοος είχε και ένα κτήμα αμπέλου (δηλ. αγροτικό ακίνητο)¹². Εμμέσως, πλην σαφώς, η Ελληνική Πρεσβεία διεκδικούσε τη δικαιοδοσία διευθέτησης και της ακίνητης περιουσίας του Σάρου.

Οι ρουμανικές αρχές αντιμετώπιζαν όμως το περιστατικό διαφορετικά: ενώ ετοιμάζονταν να προβούν στη σφράγιση της ακίνητης περιουσίας, αναγνώρισαν στην Ελληνική Πρεσβεία επικουρικό ρόλο με την υπόθεση ότι ο αποθανών ήταν πράγματι Έλληνας υπήκοος¹³.

Η Ελληνική Πρεσβεία, ισχυριζόμενη ότι ο Σάρος ήταν Αθηναίος πολίτης, ανακοίνωσε ότι μετά από τέσσερις μέρες θα ξεκινούσε την αποσφράγιση και την απογραφή της κληρονομιάς. Αν οι ρουμανικές αρχές δεν ήταν παρούσες, οι υπάλληλοι της Ελληνικής Πρεσβείας θα ενεργούσαν ερήμην¹⁴.

Για να βεβαιωθεί ότι πράγματι ο Σάρος ήταν Έλληνας υπήκοος, το Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας απευθύνθηκε προς την αντιπροσωπεία του στην Αθήνα. Πιο συγκεκριμένα, καθήκον της Ρουμανικής Πρεσβείας στην Αθήνα ήταν να πληροφορηθεί αν εμφανιζόταν το όνομα Στ. Σάρου στους εκλογικούς καταλόγους του δήμου Αθηναίων, τότε απέκτησε ο Σάρος την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη και τέλος αν είχε συγγε-

κών της Ρουμανίας), αρχειακή συλλογή «Ιστορικό Αρχείο», φάκ. 251, «φάκελος που αφορά την κληρονομιά του αποθανόντος Οθωμανού υπηκόου Σάρου, αρ. 102, γράμμα Σ, αρ. 17, έτος 1887», Βουκουρέστι, 22 Απρ./4 Μαΐου, αρ. 6877, «επείγων», υπουργός Εξωτερικών προς τον υπουργό Δικαιοσύνης της Ρουμανίας, φ.120.

12. Ό.π., Βουκουρέστι, 7/19.4.1887, αρ. 455, Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ. 101.

13. Ό.π., Βουκουρέστι, 15.4.1887, αρ. 4168, «κατ' επείγων», υπουργός Δικαιοσύνης προς υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ. 105.

14. Ό.π., Βουκουρέστι, 20.4./2.5.1887, αρ. 549, Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ.117.

νείς στην Ελλάδα, Έλληνες υπηκόους¹⁵. Οι συγκεκριμένες λεπτομέρειες είχαν βαρύνουσα σημασία, επειδή η Πρεσβεία της Ελλάδας στο Βουκουρέστι επέμενε ότι ο Σάρος ήταν Έλληνας πολίτης του δήμου Αθηναίων¹⁶ και συνεπώς αξίωνε το δικαίωμα διευθέτησης της κληρονομιάς τού αποθανόντος. Όμως το Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας γνώριζε ότι ο Σάρος καταγόταν από τα Ιωάννινα και ότι σπούδασε ιατρική στην Αθήνα.

Η επιβεβαίωση του Ρουμάνου πρέσβη στην Αθήνα, ότι πράγματι ο Στ. Σάρος εμφανιζόταν στους εκλογικούς καταλόγους, δεν έπεισε τα ρουμανικά δικαστήρια. Επομένως, ο ίδιος ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών ζητούσε και άλλες διευκρινήσεις, όπως: 1) για πόσο διάστημα ήταν εγγεγραμμένος ο Σάρος στους εκλογικούς καταλόγους 2) ποιος ήταν ο τόπος καταγωγής του Σάρου σύμφωνα με το μητρώο του Πανεπιστημίου 3) πότε έλαβε τη νόμιμη πολιτογράφηση στην Ελλάδα. Ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών επεσήμαινε τη σπουδαιότητα του πιστοποιητικού ιθαγένειας του Σάρου από τις αρμόδιες αρχές στην Ελλάδα, επειδή «πολλές φορές οι ξένες πρεσβείες αξίωναν ως δικούς τους υπηκόους άτομα που είτε εγγράφονταν τυχαία στα προξενικά μητρώα είτε δεν είχαν εκπληρώσει ποτέ τους όρους πολιτογράφησης της χώρας που αντιπροσώπευαν»¹⁷.

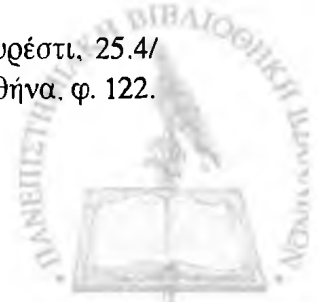
Κατά τη ρουμανική κυβέρνηση ο Σάρος ήταν Οθωμανός υπήκοος. Επιπλέον, η Οθωμανική Πρεσβεία στο Βουκουρέστι επενέβη στην υπόθεση και ζήτησε με τη σειρά της «πειστικά έγγραφα» από την εκείθεν Ελληνική Πρεσβεία. Σύμφωνα με την Οθωμανική Πρεσβεία του Βουκουρεστίου, ο γιατρός Στέφανος Σάρος γεννήθηκε στη Βίτσα, επαρχία Ζαγορίου στο βιλαέτι Ιωαννίνων. Ο αποθανών είχε μια αδελφή, κάτοικο Βίτσας, και τρεις ανεψιούς, οι οποίοι βρισκόνταν σε διάφορες πόλεις της Αυτοκρατορίας.

15. Ό.π., Βουκουρέστι, 21.4/3.5.1887. αρ. 6846. τμηματάρχης Υπουργείου Εξωτερικών της Ρουμανίας, Ollapescu προς διπλωματικό ακόλουθο της Ρουμανίας στην Αθήνα, αποκρυπτογραφημένο τηλεγράφημα. φ. 119.

16. Σύμφωνα με τον δήμαρχο Πειραιώς, η εγγραφή στο δημοτολόγιο ταυτιζόταν με την ιθαγένεια του ατόμου. Βλ. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας (= ΙΑΥΕ), φάκ. α/αακ/1887, Πειραιά, 20.4.1887. αρ. 2413/715, ο δήμαρχος Πειραιώς προς Υπουργείο Εξωτερικών: «Περί ιθαγενείας Στεφάνου Σάρου.

Αποκρινόμενοι εις την υπ' αρ. 3900 της 19 ισταμένου μηνός διαταγήν γνωρίζομεν τω Υπουργείω ότι ο περί ου πρόκειται Στέφανος Σάρος δεν υπάρχει εγγεγραμμένος εν τω δημοτολογίω του καθ' ημάς Δήμου.»

17. AMAER, αρχειακή συλλογή «Ιστορικό Αρχείο», φάκ. 251, Βουκουρέστι, 25.4/7.5.1887, εμπ., «επείγον», Μ. Fekedyde προς Πρεσβεία της Ρουμανίας στην Αθήνα. φ. 122.

Ο μικρότερος, Δημήτριος, ήταν μαθητής στα Ιωάννινα, ο δεύτερος ήταν δικηγόρος στην Κωνσταντινούπολη και ο τρίτος ήταν πρόξενος της Ελλάδας «σε μια πόλη της Αυτοκρατορίας». Η Τουρκική Πρεσβεία αξίωσε τον Στέφανο, την αδελφή του, καθώς και τον Δημήτριο ως Οθωμανούς υπηκόους¹⁸.

Ωστόσο, ο Ρουμάνος πρέσβης στην Αθήνα, Teriaky, υποστήριξε ότι ο Σάρος είχε εκπληρώσει όλους τους όρους πολιτογράφησης ως Έλληνας πολίτης. Σύμφωνα με τον Teriaky, ο Στέφανος Σάρος γεννήθηκε στα Ιωάννινα και στην ηλικία των 19 ετών μετανάστευσε στην Αθήνα. Δύο χρόνια αργότερα, το 1842, ο Σάρος εγγράφηκε στο Τμήμα Ιατρικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Όμως δεν εμφανιζόταν εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους του δήμου, επειδή το 1842 δεν υπήρχε ακόμα το αντιπροσωπευτικό καθεστώς στην Ελλάδα. Όταν σύμφωνα με το ελληνικό σύνταγμα το 1844 καταρτίστηκαν οι πρώτοι εκλογικοί κατάλογοι, ο Σάρος είχε φύγει στο Παρίσι για να τελειοποιήσει τις σπουδές του και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στη Ρουμανία. Άλλωστε στη Ρουμανία κατοικούσε και ένας άλλος αδελφός του Σάρου. Σχετικά με την πολιτογράφησή του ως Έλληνα, σύμφωνα με τον νόμο της 15 Μαρτίου 1835¹⁹, οι προϋποθέσεις που έπρεπε να πληροί ήταν οι εξής: α) να είναι ενήλικος (21 χρονών), β) να κατοικεί 3 χρόνια στην Ελλάδα και γ) να δηλώσει ότι επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα (την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη) σε έναν από τους δήμους της Ελλάδας.

Στο Βουκουρέστι, ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών, Ferekyde, δεν συμμεριζόταν την άποψη του Teriaky. Στην αναφορά του Teriaky, ο Ferekyde σχολίασε: «πως εκπλήρωσε <τους όρους πολιτογράφησης>, όταν ο αποθανών εγγράφηκε στους καταλόγους, και δύο χρόνια αργότερα έφυγε στο Παρίσι; Οπότε δεν έμεινε 3 χρόνια στη Αθήνα! Ούτε τον όρο του άρθρου 9 εκπλήρωνε, διότι ο Σάρος έφυγε στο Παρίσι πριν την εκπλήρωση του απαιτούμενου διαστήματος εγκατάστασης»²⁰. Παρόλα ταύτα ο Ferekyde έστειλε αυθημερόν μια νότα προς την Τουρκική Πρεσβεία για να γνωστοποιήσει ότι, σύμφωνα με τις νέες πληροφορίες του Υπουρ-

18. Ό.π., Βουκουρέστι, 27.4./9.5.1887, αρ. 5696, Αυτοκρατορική Τουρκική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ. 134.

19. Ο νόμος του 15.3.1835 έμενε σε ισχύ μέχρι το 1856· βλ. τα άρθρα 5 ως 9.

20. AMAER, αρχειακή συλλογή «Ιστορικό Αρχείο», φάκ. 251, Αθήνα, 6/18.5.1887, αρ. 144, Teriaky προς M. Ferekyde, φ. 136.

γείου Εξωτερικών της Ρουμανίας, ο Σάρος ήταν πράγματι Έλληνας υπήκοος²¹. Έτσι έλαβε τέλος το ζήτημα της *de jure* υπηκοότητας του Σάρου. Όμως, η ελληνο-ρουμανική διπλωματική διένεξη για την υπόθεση Σάρου βρισκόταν μόλις στην αρχή.

Στις 9/21 Μαΐου 1887 ο Έλληνας επιτετραμμένος της Ελληνικής Πρεσβείας, Μ. Α. Δουρούτης, απευθύνθηκε προς τον Ρουμάνο υπουργό Εξωτερικών να μεσολαβήσει για την ομαλή εκπλήρωση των καθηκόντων των υπαλλήλων της Ελληνικής Πρεσβείας. Κατά τον Δουρούτη, οι ελληνικές προξενικές αρχές ήταν αρμόδιες να διευθετήσουν την κληρονομιά Σάρου. Συνεπώς ο Δουρούτης κατήγγειλε την πρωτοβουλία που είχε λάβει ο Ρουμάνος αναπληρωτής δικαστής να καταγράψει τα αγαθά του Έλληνα αποθανόντος. Επιπλέον, ο επιτετραμμένος της Ελληνικής Πρεσβείας δεν συμφωνούσε με τη δήλωση του Ρουμάνου αναπληρωτή δικαστή ότι «οι ρουμανικές αρχές είχαν το δικαίωμα να διευθετούν και διανέμουν όλες τις κληρονομίες που ανοίγονταν στη Ρουμανία ανεξαρτήτως εθνικότητας του αποθανόντος». Σύμφωνα με τον Δουρούτη τα ρουμανικά δικαστήρια είχαν απλώς έναν επικουρικό ρόλο στην υπόθεση Σάρου²².

Όταν, στις 9/21 Οκτωβρίου 1887, ο Δουρούτης δήλωσε εγγράφως, ότι η Ελληνική Πρεσβεία δεν αναγνώριζε τις πράξεις του Ρουμανικού Δικαστηρίου Ίλφοβ²³ σε ό,τι αφορούσε τη συντήρηση και τη διανομή της κληρονομιάς του Έλληνα υπηκόου (*citoyen*) Σάρου²⁴», ο Ferekycde επέστρεψε τη σχετική ρηματική διακοίνωση. Ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών δι-

21. Στην αναφορά του Teriaky, ο Μ. Ferekycde είχε σημειώσει «να γνωστοποιηθεί στην Τουρκική Πρεσβεία ότι ο Σάρος πολιτογραφήθηκε Έλληνας σύμφωνα με το νόμο του 1835». Βλ. επίσης: ό.π., Βουκουρέστι, 16/28.5.1887, αρ. 8088, Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας προς την Αυτοκρατορική Πρεσβεία της Τουρκίας, φ. 138.

22. Ό.π., Βουκουρέστι, 9/21.5.1887, αρ. 610, Μ. Α. Δουρούτης προς Μ. Ferekycde. φ. 140.

23. Το Δικαστήριο Ίλφοβ είχε ονομάσει τον Ν.Σ. Darascu «*ad hoc* κηδεμόνα» για τη διαχείριση της ακίνητης περιουσίας Σάρου. Βλ. ό.π., Βουκουρέστι, 8/20.10.1887, αρ. 16484, Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας προς Ελληνική Πρεσβεία, φ. 4. Άλλωστε ο πρώτος πρόεδρος του συγκεκριμένου δικαστηρίου, σύμφωνα με τις διαταγές των Ρουμάνων υπουργών Δικαιοσύνης και Εξωτερικών, στις 15.4.1887 έλαβε μέτρα για τη σφράγιση και την απογραφή της περιουσίας. Βλ. ό.π., Βουκουρέστι, 15.4.1887, αρ. 4168, «επείγων», υπουργός Δικαιοσύνης προς τον υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ. 105.

24. «La Légation Royale Hellénique ne peut que considérer comme nuls et non avenues les actes du Tribunal d'Ilfov» Βλ. ό.π., Βουκουρέστι, 9/21.10.1887, αρ. 1273, Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ.3.

καιολόγησε τη χειρονομία του με το ότι του ήταν αδύνατον να επιτρέψει σε μια ξένη πρεσβεία να μην αναγνωρίζει τις πράξεις των δικαστηρίων του κράτους²⁵. Η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν να ανακαλέσει τον Δουρούτη στην Αθήνα²⁶, οιωνός διακοπής των διπλωματικών σχέσεων της Αθήνας με το Βουκουρέστι.

Ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών αγνόησε τις διπλωματικές απειλές της ελληνικής κυβέρνησης και στις οδηγίες του προς τον Teriaky χαρακτήρισε το επεισόδιο ως «προσωπική αγανάκτηση» του Έλληνα επιτετραμμένου. Εξέφρασε μάλιστα την πεποίθηση, ότι η ελληνική κυβέρνηση θα έτρεφε και στο μέλλον τις ίδιες φιλικές διαθέσεις προς το Βουκουρέστι²⁷.

Την επομένη όμως, ο Ρουμάνος απεσταλμένος στην Αθήνα διαβεβαίωσε τον προϊστάμενό του ότι ακόμη και ο Στέφανος Δραγούμης, υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, αρνιόταν να αναγνωρίσει την αρμοδιότητα των ρουμανικών δικαστηρίων σε μια υπόθεση που αφορούσε έναν Έλληνα υπήκοο («sujet»)²⁸.

Ο Ferekyde πρότεινε αυθημερόν τον συμβιβασμό: η *de jure* υπηκοότητα του Σάρου παρέμενε ακόμη αμφιλεγόμενη, όμως η ρουμανική κυβέρνηση δεν ήταν δυνατόν να υποχωρήσει στο «ζήτημα των αρμοδιοτήτων» (la question des procédés) των εγχώριων δικαστηρίων απέναντι στις ελληνικές προξενικές αρχές²⁹.

Ο Δραγούμης δέχθηκε με προθυμία τις προτάσεις του Βουκουρεστίου για συμβιβασμό. Ωστόσο, το υπόβαθρο κάθε συμβιβασμού θα αποτελούσε η αποδοχή της επιστραφείσας νότας της Ελληνικής Πρεσβείας. Στη συνέχεια το Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας θα ήταν σε θέση να απαντήσει ό,τι θεωρούσε καταλληλότερο. Με βάση αυτή την προϋπόθεση η Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου θα δήλωνε ότι δεν είχε σκοπό να μην

25. Ό.π., Βουκουρέστι, 12/24.10.1887, αρ. 16699, προσχέδιο, Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας προς Ελληνική Πρεσβεία, φ.6.

26. Ό.π., Βουκουρέστι, 21.10./1.11.1887, αρ. 1327, Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ.7.

27. Ό.π., Βουκουρέστι, 22.10/3.11.1887, αρ. 17376, υπουργός Εξωτερικών της Ρουμανίας, Μ. Ferekyde προς Πρεσβεία της Ρουμανίας στην Αθήνα, φ. 8.

28. Ό.π., Αθήνα, 23.10/4.11.1887, αρ. 169, αποκρυπτογραφημένο τηλεγράφημα, Επ. Ε. Kretzulescu προς Μ. Ferekyde, φ. 9.

29. Ό.π., Βουκουρέστι, 23.10./4.11.1887, αρ. 17451, αποκρυπτογραφημένο τηλεγράφημα, Μ. Ferekyde προς Ρουμανική Πρεσβεία στην Αθήνα, φ. 10.

αναγνωρίζει το ρουμανικό δικαστήριο ως «υπέρτατη αρχή», αλλά εννοούσε να κάνει έφεση εναντίον της απόφασής του³⁰.

Ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών δεν είχε αντίρρηση για την ελληνική πρόταση, αλλά προσπάθησε να αποσπάσει εγγράφως τη δήλωση του Δραγούμη³¹.

Η Αθήνα όμως, όπως ήταν αναμενόμενο, απέφυγε να ανταποκριθεί στις επιδιώξεις των Ρουμάνων: εξέφραζε με επιμονή την πεποίθηση ότι το Βουκουρέστι όφειλε να λάβει την πρωτοβουλία συμβιβασμού και συνεπώς έπρεπε να προηγηθεί η αποδοχή της επιστραφείσας νότας³².

Το Βουκουρέστι, ωστόσο, κωλυσιεργούσε. Στις 15/27 Δεκεμβρίου 1887 ο Ρουμάνος αντιπρόσωπος στην Αθήνα είχε μια νέα συζήτηση με τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών σχετικά με την πολυθρόνητη πια διπλωματική νότα. Ο Ρουμάνος απεσταλμένος τόνισε ότι οι αλληπάλληλες διακοινώσεις της Ελληνικής Πρεσβείας, στις οποίες εμφανίστηκαν όροι όπως: «αυθαιρεσία» ή «παρανομία» των ρουμανικών δικαστηρίων, κορυφώθηκαν με τη νότα που ανακοίνωνε την πρόθεση αφαίρεσης των σφραγίδων που είχαν τοποθετηθεί από τα ρουμανικά δικαστήρια. Επίσης, αιτιολόγησε την επιστροφή της νότας με το συναίσθημα διακριτικότητας του Ferekyde, ο οποίος επιθυμούσε να προσφέρει στον Έλληνα επιτετραμμένο τον αναγκαίο χρόνο για να τροποποιήσει την παράγραφο, που προσέβαλε την εθνική υπερηφάνεια των Ρουμάνων.

Η στάση του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών παρέμεινε άκαμπτη. Επιπλέον, ο Δραγούμης διατύπωσε στον συνομιλητή του παράπονα σχετικά με διάφορα μέτρα της ρουμανικής κυβέρνησης, όπως: α') το κλείσιμο ελληνικών σχολείων στην Τούλτσα και Βράιλα, β') την υποχρέωση Ελλήνων πολιτών να φέρουν πιστοποιητικά ότι εκπλήρωσαν τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις στη χώρα τους³³ και γ') τη συνεχή άρνηση να αναγνω-

30. «La note verbale n'avait pas l'intention de méconnaître la souveraineté du tribunal roumain mais avait voulu seulement faire appel contre sa décision». Βλ. ό.π., Αθήνα, 9.11.1887, αρ. 279, Em. E. Kretzulescu προς Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, φ. 17.

31. Ό.π., Αθήνα, 23.11.1887, αρ. 291, Em. E. Kretzulescu προς M. Ferekyde, φ. 37.

32. Βλ. ενδεικτικά: ό.π., Αθήνα, 14/26.11.1887, αρ. 294, εμπ., Em. Kretzulescu προς M. Ferekyde, φ. 26 και ό.π., Αθήνα, 21.11./3.12.1887, αρ. 298, εμπ., Em. E. Kretzulescu προς M. Ferekyde, φ. 49.

33. διάταξη που, σύμφωνα με τον Έλληνα υπουργό αντέβαινε το διεθνές δίκαιο. Το ελληνικό κράτος είχε αποκλειστικά το δικαίωμα ελέγχου των υπηκόων του («nationaux») και επομένως ο Δραγούμης θεωρούσε την παρέμβαση του ρουμανικού κράτους ως μια καταπάτηση των δικαιωμάτων της ελληνικής κυβέρνησης.

ρίζονται τα κληροδοτήματα και οι δωρεές τόσο των Ελλήνων που κατοικούσαν στη Ρουμανία, όσο και των Ρουμάνων. Ως παράδειγμα ανέφερε την υπόθεση Ζάππα: απέναντι στις διεκδικήσεις της ρουμανικής κυβέρνησης η ελληνική κυβέρνηση, για να αποδείξει τα δικαιώματά της, αναγκάστηκε να ακολουθήσει τη δικαστική οδό³⁴. Έτσι, ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών απαιτούσε έμμεσα την οριστική διευθέτηση των τριών ανοιχτών ζητημάτων. Όμως, ο Ρουμάνος αντιπρόσωπος στην Ελλάδα, Kretzulescu, απέφυγε τη συζήτηση «ελλείπει οδηγιών» και πρότεινε τον συμβιβασμό στην υπόθεση Δουρούτη. Κατά τον Kretzulescu, ήταν επείγουσα η αποστολή ενός Έλληνα διπλωματικού ακολούθου στο Βουκουρέστι, από την επιτυχή επιλογή του οποίου εξαρτιόταν σε ένα σημαντικό βαθμό η διευθέτηση των ευαίσθητων εκείνων ζητημάτων, που απαιτούσαν χρόνο και σοβαρές διαπραγματεύσεις.

Ο Δραγούμης ισχυρίστηκε ότι η ρουμανική κυβέρνηση ματαίωνε τις παρεμβάσεις των αντιπροσώπων του σχετικά με την προστασία των Ελλήνων υπηκόων, μια άποψη που ο Ρουμάνος απεσταλμένος στην Αθήνα χαρακτήρισε ως προκατάληψη. Κατά συνέπεια η παρουσία του Έλληνα διπλωματικού ακολούθου στη Ρουμανία κρινόταν ανώφελη. Τις απόψεις του Δραγούμη συμμεριζόταν τόσο ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, Χ. Τρικούπης³⁵, όσο και ο βασιλιάς Γεώργιος³⁶. Έτσι, ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών αναγκάστηκε να λάβει την πρωτοβουλία συμφιλίωσης³⁷ και αποδέχθηκε την επιστραφείσα νότα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη του Teriaky, σύμφωνα με την οποία η ρουμανική κυβέρνηση έπρεπε να θέσει τέρμα στο επεισόδιο, που είχε ανοίξει η ελληνική κυβέρνηση, και μάλιστα επειδή ο αποθανών ήταν πραγματικά Έλληνας υπήκοος. Παρόλο που ο Teriaky ήταν αδύνατον να πείσει, διαβεβαίωσε τον υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας ότι ο αποθανών εκπλήρωσε ακόμη και το τυπικό του όρκου, που προβλεπόταν από την ελληνική νομοθεσία³⁸.

Η καχυποψία που κυριαρχούσε στο Βουκουρέστι εκδηλώθηκε στις οδηγίες του Ρουμάνου υπουργού Εξωτερικών προς τον Teriaky. Έτσι, ο

34. «Citându-mi afacerea Zappa pentru care guvernul elin s'a vâzut silit, față cu contestațiunile ridicate de guvernul nostru, a-și urmări drepturile sale pe cale judecătorească...».

35. Ό.π., Αθήνα, 15/27.12.1887, αρ. 318, εμπ., Teriaky προς M. Ferekyde, φ. 52.

36. Ό.π., Αθήνα, 17/29.12.1887, Teriaky προς M. Ferekyde, φ. 51.

37. «χωρίς να λάβει υπόψη ούτε στο παραμικρό τα άσχετα προς το επεισόδιο ζητήματα».

38. Ό.π., Αθήνα, 6/18.1.1888, αρ. 8, Teriaky προς M. Ferekyde, φ. 63.

Ferekyde υπενθύμιζε στην Αθήνα ότι οι ομαλές διμερείς διπλωματικές σχέσεις ήταν πιο ωφέλιμες «για τα ελληνικά υλικά συμφέροντα» παρά για τα ρουμανικά³⁹.

Η αποδοχή της επιστραφείσας νότας προκάλεσε στην Αθήνα ιδιαίτερη ικανοποίηση. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών εξέφρασε μάλιστα την πεποίθηση ότι τα συναισθήματα δικαιοσύνης, που διακατείχαν τη ρουμανική κυβέρνηση, θα είχαν ως αποτέλεσμα την από κοινού οριστική διευθέτηση των ζωτικών συμφερόντων των Ελλήνων στη Ρουμανία. Ο Δραγούμης έδωσε έμφαση στις διατάξεις της Ρουμανικής κυβέρνησης, σύμφωνα με τις οποίες οι Έλληνες υπήκοοι για να απαλλαγούν από τον ρουμανικό στρατό υποχρεώνονταν να παρουσιάσουν αποδεικτικά έγγραφα ότι κληρώθηκαν («*au tras sorții*») στην πατρίδα τους⁴⁰.

Στο Βουκουρέστι, στις 6/18 Φεβρουαρίου 1887 ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών ανακοίνωσε στον Δουρούτη ότι η επιστραφείσα νότα της Ελληνικής Πρεσβείας έγινε δεκτή. Σχετικά με την κληρονομιά Σάρου ο Ferekyde εξέφρασε την πεποίθηση ότι μετά από μια συνομιλία τους, κατά τη διάρκεια της οποίας θα ανακεφαλαίωνε τις πράξεις του Ρουμανικού δικαστηρίου, ο Έλληνας επιτετραμμένος θα εκτιμούσε καλύτερα το πνεύμα συνδιαλλαγής της ρουμανικής κυβέρνησης⁴¹.

Όμως ο Δουρούτης είχε μια διαφορετική άποψη για την έκβαση της υπόθεσης Σάρου. Στην απάντησή του έκανε τις ακόλουθες διευκρινίσεις: αιτία του διπλωματικού επεισοδίου δεν ήταν το περιεχόμενο της ελληνικής νότας, αλλά η επιστροφή της από το Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας. Η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε οποιαδήποτε διευκρίνιση της νότας, όσο η ρουμανική κυβέρνηση αρνιόταν να τη δεχθεί. Εφόσον η Ελλάδα είχε επιβάλει τις απόψεις της, ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών συμφωνούσε να μην αποφύγει μια ανεπίσημη συζήτηση με τον Ρουμάνο αντιπρόσωπο στην Αθήνα για το θέμα της τοπικής δικαιοσύνης ως ανώτατης αρχής. Σχετικά με την ουσία του επεισοδίου, τη διευθέτηση της κληρονομιάς Σάρου, η Ελληνική Πρεσβεία δεν είχε αλλάξει θέση. Κατά συνέπεια η κληρονομιά Σάρου βρισκόταν στη δικαιοδοσία της ελληνικής προξενικής αρχής. Έτσι, το δικαστήριο Ιλφον, αν και ανώτατη τοπική αρχή,

39. Ό.π. Βουκουρέστι, 31.12./12.1.1888, αρ. 23918, εμπ., προσχέδιο, Μ. Ferekyde προς Teriaky, φ. 61.

40. Ό.π., Αθήνα, 20.1./1.2.1888, αρ. 18, εμπ., Teriaky προς Μ. Ferekyde, φ. 69.

41. Ό.π., Αθήνα, 6/18.2.1888, αρ. 2565, προσχέδιο, Μ. Ferekyde προς Δουρούτη, φ. 83.

εσφαλμένως όρισε έναν κηδεμόνα στην κληρονομιά ενός Έλληνα υπηκόου. Τέλος, όπως διατύπωνε ο Δουρούτης, η ελληνική κυβέρνηση αποσκοπούσε στην «έμπρακτη αναγνώριση των προξενικών αρμοδιοτήτων στο ζήτημα της προστασίας των νόμιμων συμφερόντων των υπηκόων της» («ressortissants»)⁴².

Βέβαια οι συγκεκριμένες δηλώσεις δεν ήταν δυνατόν να γίνουν αποδεκτές στο Βουκουρέστι χωρίς κάποιο εκνευρισμό⁴³.

«Το επεισόδιο Δουρούτη» και ο αθηναϊκός τύπος

Στις 4.1.1888 το κύριο άρθρο της φιλοκυβερνητικής «Εφημερίδος» έφερε τον τίτλο: «Οι βιαιότητες των Ρουμανικών αρχών». Η ελληνική κοινή γνώμη ενημερωνόταν ότι οι ρουμανικές αρχές προχώρησαν από το στάδιο της μη αναγνώρισης της εθνικότητας του Αργυριάδη, Έλληνα υπηκόου («πολίτη») με νόμιμα έγγραφα, στον βίαιο εξαναγκασμό του να κληρωθεί στον ρουμανικό στρατό. Κατά τον συντάκτη η λύση των ζητημάτων αυτού του είδους ήταν να αναλάβει μια Μεγάλη Δύναμη την προστασία των Ελλήνων υπηκόων στη Ρουμανία. Μόνο το κύρος μιας Μεγάλης Δύναμης θα έθετε τέρμα στις αυθαιρεσίες των Ρουμάνων.

Η άποψη του συντάκτη της «Εφημερίδος» ευθυγραμμιζόταν με τις δηλώσεις του Δραγούμη και του βασιλιά Γεωργίου προς τον Ρουμάνο αντιπρόσωπο στην Αθήνα. Ο Έλληνας βασιλιάς εξέφρασε τις ανησυχίες του στον Teriaky, ο οποίος βρισκόταν σε ακρόαση στα ανάκτορα, ότι τα συμφέροντα των Ελλήνων υπηκόων δεν έβρισκαν στη Ρουμανία αρκετή προστασία. Η άποψη, όμως, του Ρουμάνου απεσταλμένου στην Αθήνα ήταν καθησυχαστική. Κατά τον Teriaky επρόκειτο για «λανθασμένες πληρο-

42. «...le Cabinet Roumain ne voudra pas refuser à mon Gouvernement (...) la reconnaissance pratique des prérogatives consulaires en ce qui concerne la protection des intérêts légitimes de nos ressortissants.» Βλ. ό.π., Βουκουρέστι, 28.2/11.3.1888, αρ. 195, Μ.Α. Δουρούτη προς Μ. Ferekyde, φ. 84.

43. «Από την απάντηση του επιτετραμμένου δεν απορρέει καμία επιθυμία σύμπραξης όπως συνεννοηθήκαμε» και στο ΥΓ: «την στιγμή υπογραφής των οδηγιών σας, έλαβα ένα νέο γράμμα στο οποίο ο κ. Δουρούτης εκφράζεται ως εξής: “Cette succession reste jusqu’ à présent en souffrance par l’ intervention illégale de l’ autorité locale”. Όπως καταλαβαίνετε, αντί να μου προσφέρει τις δέουσες εξηγήσεις, η χρήση παρομοίων λέξεων φαίνεται ότι θα αποτελέσουν τμήμα ενός συστήματος. Κατά συνέπεια θα αργήσω να στείλω οδηγίες». Βλ. ό.π., Βουκουρέστι, 5/17 Μαρτίου 1888, αρ. 4371, εμπ., Μ. Ferekyde προς Teriaky, φ. 89.

φορίες στη διάδοση των οποίων συνέβαλλαν εσκεμμένα οι ανταποκριτές του Ελληνικού τύπου στο Βουκουρέστι, οι οποίοι επηρεάζονταν από τους εχθρούς της Ρουμανίας». Ο Teriaky τόνισε επίσης, ότι οι περισσότεροι Έλληνες απέκτησαν στη Ρουμανία μεγάλες περιουσίες. Αν οι εγχώριοι δεν δέχονταν με συμπάθεια τους Έλληνες, όπως ισχυρίζονταν οι εχθροί της Ρουμανίας, θα είχαν προ πολλού επιστρέψει στην πατρίδα τους: κάθε ξένος εγκαταλείπει μια χώρα στην οποία συναντά παρενοχλήσεις. Στη Ρουμανία όμως οι ξένοι, μεταξύ αυτών και οι Έλληνες, μετανάστευαν συνέχεια⁴⁴.

Η εφημερίδα της αντιπολίτευσης, «Επιθεώρησις», υιοθέτησε μια εχθρική στάση απέναντι στα διαβήματα του Δραγούμη, που είχε χορηγήσει άδεια απουσίας μερικών μηνών στον Δουρούτη. Ταυτόχρονα, η ίδια εφημερίδα ξεκίνησε μια εκστρατεία εναντίον του Ρουμάνου αντιπροσώπου στην Αθήνα. Ο λόγος ήταν η παράνομη στρατολόγηση ενός Έλληνα υπηκόου στη Ρουμανία. Παρόλο που ο συντάκτης αναγνώριζε ότι δεν μπορούσε να επιβεβαιώσει το περιστατικό, ήταν βέβαιος ότι, αν πράγματι είχε συμβεί, ένοχος ήταν ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, ο οποίος άφησε χωρίς καμία προστασία τους Έλληνες υπηκόους στη Ρουμανία. Η άδεια απουσίας του Δουρούτη ήταν ένα δείγμα της ανικανότητας του Έλληνα υπουργού να βρει την κατάλληλη λύση στα πιο απλά ζητήματα. Χορηγώντας την άδεια απουσίας ο «μέγας διπλωμάτης» Δραγούμης, έγραφε η «Επιθεώρησις», απαλλάχθηκε από τη βαριά ευθύνη που είχε αναλάβει έναντι των ελληνικών συμφερόντων στη Ρουμανία και έναντι του ελληνισμού γενικά. Κατά τον συντάκτη της ίδιας εφημερίδας, ο Δραγούμης είχε αγνοήσει ότι η Ελλάδα είχε στη Ρουμανία πολλά και σημαντικά συμφέροντα, ενώ η Ρουμανία δεν είχε κανένα συμφέρον στην Ελλάδα. Η Ρουμανία δεν είχε κανέναν υπήκοο στην Ελλάδα, ενώ ο αριθμός των Ελλήνων στη Ρουμανία ανερχόταν σε δεκάδες χιλιάδες. Αν και η αντιπολίτευση δεν διαφωνούσε με τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων, τόνιζε όμως ότι η δυσχερής οικονομική κατάσταση, στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα, δεν της επέτρεπε να απειλήσει αποτελεσματικά τη Ρουμανία:

πώς δεν εκηρύξετε έτι τον πόλεμον ή σεις ή η Δύναμις κατά της Ρουμανίας; Διατί δεν αποστέλλετε τους διαλελυμένους στρατούς σας και τους παρωπλισμένους στόλους σας δι' αεροστάτων, όπως άνωθεν χέοντες πυρ κατακάύσωσι τους μη θέλοντας να υποχωρήσωσι προ της αρειμανίου στάσεώς σας; Δεν μας λέγετε τις είναι η Δύναμις, ην επισείετε, η μέλλουσα

44. Βλ. υποσημ. 38.

προς χάριν σας να κηρύξη τον πόλεμο κατά της Ρουμανίας; Δύο Δυνάμεις δύνανται να πιέσωσιν αυτήν αποτελεσματικώς. Αυταί δ'είναι η Αυστρία και η Ρωσία (...) ειπέρ πότε νυν ότε οι στρατοί αυτών ίστανται αντιμέτωποι απειλούντες αλλήλους.

Αφού ο συντάκτης ομολογούσε ότι και οι δύο Μεγάλες Δυνάμεις θεωρούσαν «τη συμμαχία με τη Ρουμανία πολύτιμη», συνέχιζε:

σιωπήσατε λοιπόν και προσπαθήσατε να επανορθώσητε ει δυνατόν ό,τι τοσοούτον ενόχως εστρεβλώσατε, ίνα μη ακούσητε παρά των εν Τουρκία, Βουλγαρία, Ρουμανία και αλλαχού ομογενών μας, ότι αποτελεσματικώτερον θα επάλαιον κατά των ποικίλων προπαγανδών και των καταπολεμούντων τον Ελληνισμόν μυρίων εχθρών, εάν απηλλάσσοντο της ελληνικής προστασίας οίαν εννοείτε να εξασκείτε αυτήν σεις οι ψευδοπατριώται!

Συνεπώς, κατά τον συντάκτη της εφημερίδας, εφόσον ο Ρουμάνος υπουργός Εξωτερικών ήταν διατεθειμένος να αποδεχθεί την εν λόγω επιστραφείσα ρηματική δήλωση, η επιστροφή του Δουρούτη στο Βουκουρέστι ήταν επιβεβλημένη για τη λήξη του επεισοδίου⁴⁵.

Η στάση των αντιπροσώπων των Μεγάλων Δυνάμεων στην Αθήνα

Η έκβαση της ελληνο-ρουμανικής διπλωματικής σύγκρουσης επηρέαστηκε σε σημαντικό βαθμό και από τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων στην Αθήνα. Ο πρέσβης της Αυστρο-Ουγγαρίας, ο βαρόνος Kosjcek, προσέφερε όλη την αρωγή του προς τους Ρουμάνους. Ο επιτετραμμένος της Ιταλίας εκδήλωσε συμπάθεια, αλλά δίσταζε να επέμβει υπέρ των Ρουμάνων κατά την απουσία του προϊσταμένου του. Αντίθετα, ο υπουργός της Ρωσίας δεν αναφέρθηκε ποτέ στον Ρουμάνο απεσταλμένο στο ζήτημα, επιδεικνύοντας πλήρη αδιαφορία. Ακόμα και ο πρώτος γραμματέας της Πρεσβείας, κουνιάδος του Hitrono, Ρώσος πρέσβης στη Ρουμανία, εσιώπησε. Γι' αυτό ο Ρουμάνος απεσταλμένος υποπτευόταν κάτι χειρότερο⁴⁶. Ο πρέσβης της Γαλλίας, ο οποίος ίσως δεν ήθελε να εκτεθεί απέναντι στους Έλληνες, περιοριζόταν να ρωτήσει σε ποια φάση βρισκόταν η ελληνο-ρουμανική διπλωματική διένεξη. Ο Teriaky απαντούσε διαφορετικά. Σχετικά με τον φαινομενικά αδιάφορο πρέσβη της Γερμανίας, Lemaî-

45. Εφημ. «Επιθεώρησις», αρ.8, 8/20.1.1888, και αρ. 10, 10/22.1.1888.

46. «Il y a anguille sous roche» έγραφε ο Teriaky.

tre, ο Ρουμάνος απεσταλμένος είχε την εντύπωση ότι θα συμφωνούσε, σε μια κρίσιμη στιγμή, με τα διαβήματα του Δραγούμη. Αλλά η επιρροή του στην Αθήνα ήταν σχεδόν μηδενική. Ο πρέσβης της Μεγάλης Βρετανίας ήταν απών, ενώ ο Άγγλος επιτετραμμένος απείχε από οποιοδήποτε σχόλιο. Όμως η τάση της Αγγλίας να προστατεύει τα ελληνικά συμφέροντα δεν αποτελούσε μυστικό για κανέναν.⁴⁷ Οι απεσταλμένοι της Ιταλίας και της Αυστρο-Ουγγαρίας πληροφόρησαν τον Teriaky, ότι ο Δραγούμης είχε σκοπό να καταργήσει την Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου και να αναθέσει την προστασία των Ελλήνων υπηκόων στη Γαλλική Πρεσβεία. Η Γαλλία είχε δηλώσει ότι ήταν διατεθειμένη να αναλάβει την ευθύνη.

Ο Δραγούμης, όμως, στις συνομιλίες του με τον Ρουμάνο απεσταλμένο υπενόησε ότι θα προέβαινε στη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων μόνο στην ακραία περίπτωση που η ρουμανική κυβέρνηση θα αρνιόταν να διευθετήσει οριστικά μερικά από τα ανοιχτά ζητήματα, που αφορούσαν τα ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας. Ο Δραγούμης, προσέθετε ο Teriaky, δεν του έκανε λόγο για αυτό το ενδεχόμενο ως μια αμετάκλητη απόφαση, ούτε του κατονόμασε τη Δύναμη, στην οποία σκόπευε να αναθέσει την προστασία των Ελλήνων υπηκόων στη Ρουμανία.

Από την άλλη, ο Teriaky ανέφερε την ευγενική ψυχρότητα με την οποία τον αντιμετώπιζαν οι Έλληνες μόλις δημοσιεύθηκε το άρθρο για τις υποτιθέμενες βιαιότητες, που ο νομάρχης των Ηuși εξάσκησε στον Αργυριάδη⁴⁸. Οι επισκέψεις των Ελλήνων πολιτικών στη Ρουμανική Πρεσβεία ήταν όλο και πιο αραιές. Ως αντίδραση ο Ρουμάνος διπλωμάτης υιοθέτησε μια παρόμοια συμπεριφορά, αλλά η σιωπή του, εκλαμβανόμενη ως αδιαφορία των Ρουμάνων, εκνεύριζε ακόμα περισσότερο τους Έλληνες. Ο Teriaky δεν κατάφερε να πείσει, ότι η παρατεταμένη σιωπή από το Βουκουρέστι είχε ως βάση σοβαρές εσωτερικές πολιτικές αιτίες, όπως η διάλυση των Νομοθετικών Σωμάτων και η διακοπή των μέσων επικοινωνίας. Τις δηλώσεις αυτές οι Έλληνες πολιτικοί δέχονταν με μειδίαμα. Κατά συνέπεια, ο Ρουμάνος απεσταλμένος ζητούσε από τον προϊστάμενό του τη χορήγηση δύο ή τριών μηνών άδεια απουσίας⁴⁹ για προσωπικούς λόγους –οικογενειακούς ή υγείας–, ώστε να αποφύγει την «ψεύτικη κατάσταση»

47. «Vous savez que Tricoupi est le Benjamin de l'Angleterre et comme tel, les Anglais le ménagent beaucoup».

48. Βλ. ό.π., σ. 246.

49. «...ακολουθώντας το παράδειγμα του Δουρούττη»

στην οποία βρισκόταν. Στο τέλος της αναφοράς του, ο Teriaky εξέφραζε την πεποίθηση, ότι κατά τη διάρκεια της απουσίας του, τα μικρά σύννεφα που σκίαζαν τον αθηναϊκό ορίζοντα θα εξαφανίζονταν και η ελληνική κυβέρνηση θα επανερχόταν σε μια πολιτική πιο συμβατή με τα δικά της συμφέροντα, πολιτική την οποία οι Έλληνες θυσίαζαν με τις υπερβολικές τους καχυποψίες (*susceptibilités*)⁵⁰.

Συμπερασματικά παρατηρούμε, ότι τα αίτια του διπλωματικού «επεισοδίου Δουρούτη» ήταν (α΄) το ζήτημα της *de jure* υπηκοότητας του γιατρού Σάρου, καθώς και (β΄) το ζήτημα της δικαιοδοσίας της κληρονομιάς του αποθανόντος. Άρα και μετά από την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ρουμανίας (1878-1880) συνέχιζαν να υπάρχουν οι προστατευόμενοι ή οι *de facto* υπήκοοι των ξένων κρατών. Επιπλέον, ούτε η προξενική δικαιοδοσία δεν είχε καταργηθεί. Παρόλο που η εγχώρια δικονομία άρχισε να εφαρμόζεται σιωπηρά από το 1869 τουλάχιστον⁵¹, το 1888 η διεθνής αναγνώριση της ρουμανικής νομοθεσίας στην περίπτωση των ξένων υπηκόων αποτελούσε ακόμη ένα ανοιχτό ζήτημα αντανακλόμενο και στις διεθνείς συμβάσεις της χώρας. Αυτή την πραγματικότητα οι Ρουμάνοι αρνιόνταν να αναγνωρίσουν στις ελληνικές προξενικές αρχές. Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων συνέβαλε στην *de facto* αναγνώριση της κατηγορίας των Ελλήνων προστατευόμενων στη Ρουμανία, όχι όμως απαραίτητα και της ελληνικής προξενικής δικαιοδοσίας επί της κληρονομιάς Σάρου. Παρά την έλλειψη στοιχείων, η υπόθεση αυτή οδηγήθηκε πιθανότατα σε συμβιβασμό. Άλλωστε, τέσσερα χρόνια αργότερα η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας είχε ως αίτιο μια παρόμοια υπόθεση, του κληροδοτήματος Ζάππα⁵².

Παρόλο που οι ελληνικές προξενικές αρχές αμφισβητούσαν τη δικαιοδοσία των ρουμανικών δικαστηρίων στις υποθέσεις, που αφορούσαν τα

50. AMAER. αρχειακή συλλογή «Ιστορικό Αρχείο», φάκ. 251, Αθήνα, 12/24.1.1888, Teriaky προς M. Ferekyde, φ. 72.

51. Βλ. ενδεικτικά: ΙΑΥΕ, φάκ. 98.6/ 1869 «περί ετεροδικίας», Ελληνική Πρεσβεία εν Πετρούπολει, αρ. 89/49, Μ. Δραγούμης προς Θ.Π. Δηλιγιάννη. Επίσης, ό.π., φάκ. 22.1./1869, Ελληνική Πρεσβεία εν Παρισίους, 1/13.8.1869, Μελετόπουλος προς Π. Δηλιγιάννη.

52. Βλ. σχετικά Martens, (Felix Stoerk), *Nouveau recueil*., ό.π., τόμ. 18, σ. 465-539, «υπόθεση Ζάππα», αποσπάσματα της Επισήμου Βίβλου του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρουμανίας, Βουκουρέστι 1892.

κληροδοτήματα των ξένων υπηκόων της Ρουμανίας, επικράτησε η εφαρμογή της εγχώριας δικονομίας. Επιπλέον, οι αποφάσεις των δικαστηρίων τεκμηριώνουν τον συμβιβασμό ανάμεσα στη ρουμανική νομοθεσία και τις απαιτήσεις των ελληνικών προξενικών αρχών⁵³.

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να επισημάνουμε ότι το έτος 1888 απετέλεσε σημείο αναφοράς για την εξέλιξη της διεθνούς θέσης της Ρουμανίας. Εκείνη τη χρονιά οι Μεγάλες Δυνάμεις⁵⁴ δήλωσαν, ότι δεν αναγνώριζαν⁵⁵ πλέον ως υπηκόους τους όσους είχαν λάβει την προστασία τους στο έδαφος της Ρουμανίας.

53. Βλ. ενδεικτικά το περιοδικό *Dreptulu (Η Νομική)*, για το διάστημα 1880-1914 και G.P. Petrescu, *Studiu asupra persoanelor juridice, civile sau morale (Μελέτη σχετικά με τα νομικά, αστικά ή ηθικά πρόσωπα)*, Βουκουρέστι 1893, σ. 86-89.

54. Με εξαίρεση τη Ρωσία. βλ. AMAER. αρχειακή συλλογή «Συμβάσεις», φάκ. 311 «προξενική σύμβαση με την Ιταλία υπογραφείσα στο Βουκουρέστι στις 5/17 Αυγούστου 1880 και επικυρωμένη στις 1/13 Μαρτίου 1881», Βουκουρέστι, 5.7.1900, αρ. 10073, προσχέδιο, υπουργός Εξωτερικών της Ρουμανίας προς τον νομάρχη Κοβουρλούι.

55. G. Fr. Martens (Felix Stoerk), *Nouveau recueil...*, ό.π., τόμ. 18, σ. 808-809.

Σημείωση: Η εργασία αυτή εντάσσεται στα πλαίσια του Προγράμματος Ηράκλειτος, το οποίο είναι έργο συγχρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. - Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) και εθνικούς πόρους, που εντάσσεται στο ΕΠΕΑΕΚ II του Γ' ΚΠΣ του ΥΠΕΠΘ.

ABSTRACT

GREEK - ROMANIAN DIPLOMATIC RELATIONS IN CRISIS: THE DOUROUTIS CASE

by
Gabriela Florea

This article approaches an aspect of "consular jurisdiction" that continued to be implemented in Romania even after the recognition of its independence (1880), although ambiguously with regards to Greece.

"Consular jurisdiction", also known as "extraterritoriality", was a privilege that the Ottoman sultans conceded from time to time to powerful Christian rulers. The objective of these Christian rulers was to protect their subjects in an empire organized on religious discrimination where Islam was predominant. Originally extraterritoriality was granted in exceptional situations. But due to the decline of the military and political power of the Ottoman Empire, it became in the 19th century a commonplace, right not only of the powerful European states but also of smaller ones, like Greece. Consular jurisdiction essentially conferred the right to the foreign consuls to the Ottoman Empire to implement the laws of the country they represented over its subjects in "Turkey".

Moldavia and Walachia, which were united in 1859 and later were recognized as "Romania", had entered under the domination of the Ottoman Empire since the 15th century. This relation with the Ottoman Empire was also reflected in the implementation of consular jurisdiction. However, the Romanian authorities deployed all their efforts to neutralize this privilege of foreign states in Romania.

The "Dourouttis case" is a typical example of the implementation of foreign laws in independent Romania. An inhabitant in Romania of Greek nationality, Saros, died in 1887 and left behind him a small fortune. The Romanian authorities rushed to implement the local inheritance laws towards the fortune. Greek consular authorities interfered, recognizing only Romanian civil procedure in the affairs of Greek subjects. The Romanians ignored the Greek protests and proceeded in the implementation of their own laws. In response, the Greek government recalled its diplomatic

representative, Dourouttis, back to Athens. According to the Athenian press, Greece was considering assigning the protection of its interests in Romania to one of the Great Powers. This perspective eventually influenced Romanians to adopt a more conciliatory attitude towards the Greek claims.

The concern of the Romanian government to avoid the eventuality of a Great Power assuming protection of Greek interests in Romania may be considered evidence that Romania had not officially recognized the principle of extraterritoriality towards Greece but felt bound to respect it towards the Great Powers.

